

Cmentarze z I Wojny Światowej

Szlak Cmentarzy z I Wojny Światowej na terenie Gorlic

Krwawe działania wojenne, przełomowe i jedno z najważniejszych w czasie I wojny światowej na ziemiach polskich noszą nazwę Operacji Gorlickiej. Na Ziemi Gorlickiej zatrzymana została rosyjska machina wojenna, a odniesione w bitwie zwycięstwo państw centralnych Niemiec i Austro-Węgier było momentem przełomowym i decydującym na froncie wschodnim.

W czasie walk zniszczeniu uległy okoliczne miejscowości, miasteczka i wsie, a w nich kościoły, cerkwie, domy i zakłady przemysłowe. W zwały gruzów zostało zamienione miasto Gorlice, w którym do zamieszkania nadawało się jedynie 10% domów. Najcięższe walki miały miejsce 2 maja 1915 roku. W ciągu 3 dni przełamane zostały 3 linie obronne Rosjan, których armie cofnęły się na całym 150 km froncie. Dnia 15 maja atakujące wojska państw centralnych osiągnęły rzekę San, 3 czerwca zdobyty został Przemyśl a 22 czerwca Lwów.

Najkrwawsze walki toczono na przedmieściach i w samym mieście Gorlice oraz w Sękowej, Stróżówce, Łużnej, Staszkówce i Bieczu. W Bitwie Gorlickiej zginęło około 20 tysięcy żołnierzy obu walczących stron. Zabici pozostali na pobojowiskach lub zostali pochowani w płytkich prowizorycznych grobach.

W celu uporządkowania pól bitewnych, mając na uwadze godne pochowanie bohaterów, utworzono przy austriackim Ministerstwie Wojny Wydział Grobów Wojennych. Kierował nim major Rudolf Broch przy pomocy oficerów koncepcyjnych, kapitanów Hansa Hauptmanna i dr

Teren podzielony został na tak zwane okręgi cmentarne. Jednym z nich był Okręg nr III Gorlice, którym kierował austriacki architekt, porucznik Hans Mayr. W okręgu tym zostało zbudowane 54 nekropolie. Stanowią unikatowy przykład budownictwa cmentarnego w Europie, a każdy z nich to niepowtarzalne architektoniczne dzieło sztuki. Wśród ciekawszych obiektów można wymienić cmentarze w Sękowej, Ropicy Górnej, Stróżówce, Bieczu, a także cmentarze zbudowane na terenie miasta Gorlice z reprezentacyjnym obiektem całego okręgu, cmentarzem nr 91 wzniesionym na Górze Cmentarnej.

Prace H. Mayra cechuje prostota i surowość form oraz monumentalne kształty. Zwracają uwagę przede wszystkim solidne, pełne wyrazu cmentarne ogrodzenia z symbolicznymi bramami. Cmentarze w Gorlicach zbudowano w miejscach najcięższych i najkrwawszych walk.

W obecnych granicach miasta powstało 7 obiektów o numerach 87, 88, 89, 90, 91, 92, i 98. Jeden z nich, cmentarz nr 89 (przy obecnej ulicy Kopernika) został zlikwidowany w związku z budową osiedla mieszkaniowego. Prochy poległych 61 żołnierzy armii niemieckiej z 272 pułku piechoty przeniesiono w latach 1961-1962 na cmentarz nr 91 w Gorlicach.

Cmentarz nr 89 projektu H. Mayr otoczony był wysokim murem z kamienia z trójkątnie zwieńczoną bramą wejściową, a elementem centralnym był krzyż łaciński.

Na gorlickich cmentarzach wojennych spoczywa łącznie prawie 1600 żołnierzy trzech walczących tu armii, w szeregach których byli żołnierze z Austrii, Polski, Niemiec, Rosji, Węgier, Czech, Serbii, Bośni, Słowacji, Ukrainy i Żydzi. Szczególnie tragiczny był los Polaków, którzy zmobilizowani do trzech zaborczych armii walczyli tu często przeciw sobie. Przy budowie cmentarzy zatrudniono wziętych do niewoli jeńców rosyjskich i włoskich. Rosjanie pracowali przy ekshumacji zwłok a także zatrudniono ich przy pracach ciesielskich, natomiast Włosi pracowali głównie jako kamieniarze i rzeźbiarze. Uzupełnienie stanowili geodeci, ogrodnicy i sadownicy, sadzący drzewa i krzewy ozdobne.

Podstawowym materiałem używanym do budowy cmentarza był kamień, beton, i metal. Elementy drewniane stanowią jedynie uzupełnienie. Mimo, że każdy obiekt jest inny, to wszystkie posiadają kilka elementów składowych w postaci krzyża centralnego, ogrodzenia, bramy wejściowej, mogił i wytyczonych między nimi drózek.

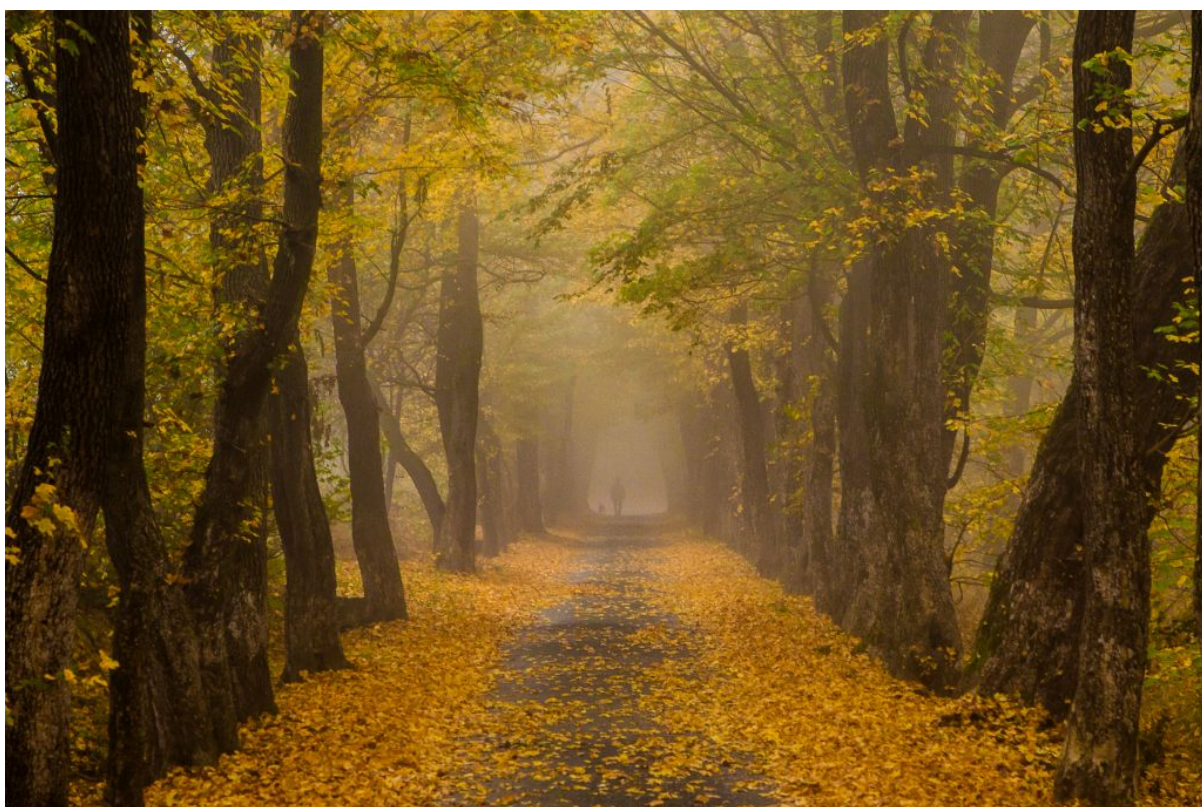
Cmentarz z I Wojny Światowej Nr 91 Projektu E. Ladewig

Cmentarz będący wizytówką całego okręgu znajduje się na Górze Cmentarnej (357 m n.p.m.). Dojść do niego można ulicą J. Korczaka, lub niebieskim szlakiem turystycznym od ulicy Stróżowskiej. Zbudowany został według projektu kapitana, architekta Emila Ladewiga z centralnym krzyżem łacińskim projektu Niemca z Moraw, kapitana pospolitego ruszenia Gustawa Ludwiga.

Na cmentarzu tym odbywają się uroczystości z okazji odzyskania niepodległości, rocznic Bitwy Gorlickiej i innych. Spoczywa na nim 913 żołnierzy, w tym 425 z armii austriacko-węgierskiej, 201 armii niemieckiej oraz 287 z armii rosyjskiej poległych od listopada 1914 do maja 1915 (w większości zabitych 2 maja 1915).

Zbudowany na szczycie wzgórza cmentarz, przypomina obronną fortecę, a wrażenie to potęguje wysoki, zbudowany z kamienia mur wzmocniony narożnymi słupami, basztami. Na zewnętrznej ścianie muru, po lewej stronie bramy wejściowej umieszczone są tablice z nazwiskami poległych żołnierzy armii rosyjskiej. Na cmentarz wchodzi się przez potężną kamienną bramę z wysuniętym do przodu tarasem. Dach czterospadkowy nad bramą, jest jak starożytny łuk triumfalny stawiany na część zwycięskiego wodza i jego armii.

Nad wejściem, na czołowej ścianie widnieje napis: „Pax, Pax, Pax Vobiskum. W 80. rocznicę Bitwy pod Gorlicami. W hołdzie poległym ku pamięci i przestrodze przyszłym pokoleniom. Społeczny Komitet Upamiętnienia Bitwy Gorlickiej.” Wewnątrz bramy, we wnękach umieszczono tablice z nazwiskami poległych. Wśród starannie utrzymanych pól grobowych ustawione zostały Stelle z krzyżami łacińskimi w zwieńczeniu.

161 mogił zbiorowych oraz 140 pojedynczych grobów kryje także prochy Polaków. Można odczytać między innymi nazwiska: A. Sikory z 57 tarnowskiego pułku piechoty, A. Wojtowicza, A. Mazura, R. Góralczyka, J. Niedzieli z 56 wadowickiego pułku piechoty oraz F. Gąsiora, G. Marciniaka, J. Pustejowskiego z 100 cieszyńskiego pułku piechoty. Pola grobowe z mogiłami założone zostały uwzględnieniem przynależności poległych do jednej z trzech walczących armii. Poległych grupowano w odrębnych kwaterach z wydzieleniem grobów oficerskich.

Elementem centralnym cmentarza jest dominujący w całym założeniu obok bramy triumfalnej kamienny krzyż łaciński. Ustawiony został w centralnej części nekropoli, pośrodku okrągłego tarasu z dwoma wejściami. Na czołowej ścianie krzyża są wmurowane dwie tablice: jedna z 1928 roku ufundowana przez społeczność miasta Gorlice, z orłem w koronie w górnej, i dwuczęściowym wieńcem z mieczami i żołnierskim hełmem w dolnej części. Tablica zawiera napis: „Braciom Polakom żołnierzom w armiach trzech państw zaborczych, walczących w obcych mundurach lecz za Polską sprawę, poległych na poboju Gorlickich w latach 1914-15, napis ten kładą w wyzwolonej Polsce wdzięczni rodacy, 1928 r.”.

Poniżej druga tablica: „Tablica powyższa ufundowana przez Powiatowe Koło Związku Inwalidów Wojennych w Gorlicach 1.IX.1928 r., a następnie usunięta 27.X.1940 wraca na swoje pierwotne miejsce dnia 27. IX.1945 jako widoczny znak zwycięstwa Polski nad wrogiem”. Naprzeciw krzyża centralnego, przy murze ogrodzenia znajduje się kamienny ołtarz do odprawiania Mszy Świętej.

Cmentarz z I Wojny Światowej Nr 87 Projektu H. Mayr

Cmentarz znajduje się przy ul. Łokietka, którą przebiega żółty szlak turystyczny z Gorlic na Bielanę. Powszechnie zwany cmentarzem „Na Poczestce”. Pochowano w nim 205 żołnierzy z armii austriackiej, niemieckiej oraz rosyjskiej. Na napisach umieszczonych na tablicach nagrobkowych można odczytać także polskie nazwiska. Cmentarz otoczony jest ogrodzeniem. Brama pełni czołową rolę, w niej znajdują się główne wejście na teren nekropolii. W jej wnękach umieszczono tablicę z nazwiskami poległych. Elementem centralnym jest wysoki, drewniany, nakryty blaszanym daszkiem krzyż łańcusiński. Z obu stron głównej alei znajdują się pola grobowe. Na grobach żołnierzy umieszczono betonowe Stelle i krzyże z tabliczkami.

Cmentarz z I Wojny Światowej Nr 88 Projektu H. Mayr

Cmentarz znajduje się w dzielnicy Sokół, przy zielonym szlaku turystycznym prowadzącym od ulicy Dukielskiej do Wapiennego, 200 metrów od szosy. Zwany „Na Magierce” od nazwy wzgórza, na którym został zbudowany. Spoczywa na nim 20 żołnierzy armii austriackiej i 100 rosyjskiej. W kompozycji cmentarza zwraca uwagę prostota i oszczędność środków wyrazu. Założony został na rzucie krzyża łacińskiego, otoczony betonowym murkiem z dwoma symetrycznie usytuowanymi bramkami wejściowymi. Elementem centralnym jest widoczny z daleka potężny, betonowy krzyż łaciński. Na mogiłach głównie masowych, umieszczono metalowe krzyżyki, łacińskie i dwuramienne patriarchalne.

Cmentarz z I Wojny Światowej Nr 90 Projektu H. Mayr

Cmentarz ten znajduje się przy ulicy Stróżowskiej, stanowi wydzieloną kwaterę cmentarza żydowskiego, założonego na stromym zachodnim zboczu Góry Cmentarnej. Pochowanych jest na nim 6 żołnierzy wyznania mojżeszowego, 5 z armii austriackiej i 1 rosyjskiej. Groby te znajdują się około 30 metrów na południe od dolnej ściany ogrodzenia. Na mogiłach zamieszczono żydowskie Stelle z Gwiazdą Dawida.

Cmentarz z I Wojny Światowej Nr 92 Projektu H. Mayr

Cmentarz ten znajduje się około 250 metrów na wschód od ulicy Stróżowskiej. Spoczywa na nim 98 żołnierzy armii rosyjskiej. Założony został na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitem, otoczony z trzech stron betonowym ogrodzeniem i płotem sztachetowym od strony

bramy wejściowej. Elementem centralnym jest drewniany krzyż łaciński z rosnącym obok dębem. Krzyże grobowe metalowe, dwuramiennie, osadzone na betonowych cokołach.

Cmentarz z I Wojny Światowej Nr 98 Projektu H. Mayr

Cmentarz ten znajduje się w dzielnicy Gorlice-Glinik, około 100 metrów od biegnącej obok ulicy Bieckiej (obwodnica Gorlic). Spoczywa na nim 254 żołnierzy armii rosyjskiej. Założony został na rzucie prostokąta, a całość otacza betonowe ogrodzenie z ładną półkolistą bramką. Na jej szczycie umieszczono kulę z dwuramiennym krzyżem. Główne wejście wyznacza dróżkę na której w końcowym przebiegu ustawiony został niski pomnik z tablicą inskrypcyjną. Na grobach umieszczono żeliwne krzyżyki dwuramiennie z liściastym wieńcem przewieszonym przez dolne ramię. Cmentarz porastają brzozy oraz tuje.

Tekst: Andrzej Piecuch

Foto. Natalia Pacana-Roman. Marcin Gugulski